

Saša N. Simović*

Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet u Nikšiću
Crna Gora

EDGAR ALAN PO, KNJIŽEVNA KRITIKA I ČASOPISI – JEDAN OSVRT

Pregledni rad
UDC 821.111(73).09

Edgar Alan Po, pripadnik čuvene trijade američkih romantičara, od rane mladosti bio je upoznat sa tradicijom časopisa, posebno britanskih kao što je *Blackwood*, i vrstama priče koje je ovaj časopis njegovao. U pitanju su burleska i priča senzacije kojima je američki Zoil eksperimentisao u više navrata u toku svoje spisateljske karijere. Koliko je rad za određeni časopis bio bitan za Poa govori podatak da su svi njegovi eseji i kritike objavljeni upravo u periodici. U ovom radu bavimo se Poovim stavom da pravi kritičar mora biti spreman da se izdigne iznad trivijalnog i lične kontroverze, da minuciozno obavlja svoj zadatak i objektivno komentariše književno djelo. On mora biti spreman da krajnje profesionalno analizira i upoređuje, mora imati oko za ljepotu, uho za muziku, što je Po pokazao u velikoj mjeri na sopstvenom primjeru, katkad sa izvjesnom dozom pretjerivanja. Istraživanje je pokazalo da je Po mnogo toga „rasuo“ po „Marginalijama“, „Pinakidiji“, „Literatima grada Njujorka“, ali i kritičkim osvrtima napisanim na račun brojnih britanskih i američkih pisaca. Upravo ove kritike predstavljaju njegovu riješenost da udari temelje profesionalnoj kritici koja će biti bazirana na ozbiljnosti, visokim standardima i izuzetnom profesionalizmu.

Ključne riječi: časopis, književna kritika, kritičar, priča, roman.

1. *Blackwood*, britanska tradicija i Po

Još od dječaćkkih dana Po je imao priliku da se upozna sa britanskim časopisima. Upravo je *Blackwood* započeo doba cirkulacije značajnih književnih časopisa, postavio standarde pa će se mnogi časopisi, poput *Frazer's*, ugledati na njega. Majkl Alen u svojoj studiji *Poe and the British Magazine Tradition* kaže da samim tim što su reprinti bili vrlo jeftini, *Blackwood* je imao izuzetnu cirkulaciju na američkom tržištu. Američki časopisi imitirali su u velikoj mjeri britanske književne kritike i časopise. Ovaj časopis je popularisao i gotsku priču senzacije i užasa koju je Po nazvao „članak Blekvuda“.

U ranim izdanjima časopisa *Blackwood* njegovane su tri vrste priča. U prvoj se obično dočaravalo idilično, seosko okruženje, čovjek koji potiče iz radničke klase biva nezadovoljan svojom sudbinom, preuzima je u svoje ruke, postaje kriminalac ili katkad i jakobinac i vrlo često zbog toga biva pogubljen, mada u pojedinim slučajevima pokajanjem ojačava odanost drugih. Druga vrsta priče je burleska, a treća priča senzacije. Nije teško ustvrditi da su Poa posebno dojmile posljednje

---

* Filozofski fakultet u Nikšiću, Danila Bojovića bb, 81400 Nikšić, Crna Gora; e-mail: sasasimovic@t-com.me

dvije. Baš kao što će to biti slučaj sa Poom, burleske časopisa *Blackwood* nastojale su da ismiju skorašnje uspjehe pogotovo pomodarskih književnih djela. „Ako je priča senzacije bila ustupak publici koja je čitala popularnu književnost, burleska je usvojila snobovski ili superioran stav prema čitaocu sa jednostavnijim zahtjevima [...] po uzoru na djela Sterna ili Fildinga ili 'Scriblerusa' (Allen 1969: 32, prev. aut.). U vrijeme kada je Po počeo da se zanima za ovaj žanr njegova popularnost je već bila na izdisaju u Americi.

Priče senzacije koje je *Blackwood* promovisao bile su veoma popularne i služile su kao model mnogim britanskim i američkim piscima. Kako se čitalačka publika u ovom periodu mogla podijeliti na „mnoštvo“ i „nekolicinu“, kaže Alen, onda je priča užasa uglavnom godila tom „mnoštvu“, čitaocima sklonim senzacionalizmu dok je burleska sa korijenima iz XVIII vijeka odgovarala tradicionalno nastrojenoj „nekolicini“. Po je razmišljao u značajnoj mjeri u pomenutim okvirima „mnoštva“ i „nekolicine“. Imao je u planu pokretanje časopisa koji bi odgovarao i jednima i drugima uz podršku publike koja pripada višoj klasi, što je bio slučaj sa časopisom *Blackwood*.

Arogantna superiornost, tako svojstvena časopisu *Blackwood*, naglašena je korišćenjem zamjenice u množini u kritikama („mi“) tako da vrlo često ti kritički osvrti počinju riječima „učinili smo“, „osjetili smo da je naša dužnost da govorimo o ...“ (Allen 1969: 44, prev. aut.). Čak i anonimnost autora kritika objavljenih u ovom časopisu aludirala je na snobovsku superiornost. Ovakve prakse nijesu bile strane Pou. I on je koristio autoritativno „mi“ u svojim književnim kritikama, posebno da bi uputio strelicu prezira ili izraz „milostivosti“ na pravu adresu, a u tri članka je iskoristio „preimućstvo“ anonimnosti. Nije mu bila nepoznata ni tehnika da uvrijedi „pogrešnog čovjeka“, odnosno da napiše pogrešno ime, prisjetićemo se da je u eseju za „Literatne grada Njujorka“ Tomas Inšliš Dan odjednom prekršten i postao Tomas Dan Braun. Poove rane kritike su britke i oštre i vrlo je vjerovatno, tvrdi Alen, da je u ovom smislu kao svog preteču vidio Džona Vilsona čije su nerijetko grube karikature pripadnika „kokni“ škole, a koje je potpisao pseudonimom Kristofer Nort, bile poznate širokom auditorijumu. Upravo je Vilsonova „nadahnuta projekcija persone kritičara u superiorniju karikaturu i lakrdiju, [...] uticala na 'Normana Leslija' i ostale Poove ozloglašene rane kritike“ (Allen 1969: 50, prev. aut.).

Još jedna paralela između Poa i tradicije *Blackwood* može se povući ako na umu imamo Poov krajnje snishodljiv odnos prema bostonskoj „bari“ i njenoj kliku. Naravno, u pitanju su „omraženi“ transcendentalisti i napadi kritičara čuvenog britanskog časopisa na pripadnike kokni škole. Ako pridodamo optužbe na račun

plagijatorstva onda je uticaj tradicije *Blackwood* na Poa još više evidentan. Kristofer Nort je izjavio da su svi koknjevci imitatori, nesposobni za bilo kakvu kreaciju. Za Poa ovaj problem bio je od posebnog značaja, gotovo da je njime bio opsjednut. Primijet ćemo da su kritičari časopisa *Blackwood*, baš kao i Po, oštro napadali čestu pojavu pripadništva književnim klikama, čuvanja zajedničkih i sujećenja tuđih interesa.

Vremenom Poov odnos prema tradiciji časopisa *Blackwood* i njegovim vodećim kritičarima se mijenja. Kako Alen ističe, moguće je pratiti vrlo povoljne stavove izražene na Vilsonov račun do 1842. godine, naredne tri godine Po se nije bavio ovim kritičarom da bi te 1845. došlo do „svrgavanja“ sa pijedestala nekadašnjeg „britanskog idola“. Već u avgustovskom broju časopisa *Godey's* Po će Vilsona smjestiti među one čiji mu uticaji najviše smetaju, dakle pored Emersona, Furijea i Vordsvorta. (Allen 1969: 155 – 156). Stav prema tradiciji časopisa *Blackwood* pred kraj života značajno se razlikuje od onog koji je Po njegovao prethodnih godina.

2. Američki književni časopisi i Po

Ne može se sa preciznoću utvrditi kada je Po počeo da piše književne kritike za *Southern Literary Messenger* mada se zna da je u periodu od januara do marta 1835, uz ingerenciju Džona Pendltona Kenedija uspostavio saradnju sa ovim časopisom (Jacobs 1969: 61). Bez uređivačkih povlastica u ovom periodu bio je saradnik časopisa koji je plaćan po kolumni. Tomasu Vilisu Vajtu, izdavaču časopisa i čovjeku skromnog obrazovanja, bila je neophodna pomoć prvenstveno kada je riječ o formiranju književno-kritičkih stavova. Vajt je nastojao da od ovog časopisa napravi poštovanja vrijedan lokalni list, a da bi to ostvario koristio je svesrdnu pomoć virdžinijske gospode počev od njegovog prvog urednika Džejmsa I. Hita, Beverli Takeri i Lušana Majnora. Namjera je bila da ovaj časopis služi regionalnim interesima i potrebama, kao sredstvo prikazivanja svega onoga što predstavlja književnu baštinu i tradiciju. Postojalo je mišljenje da književnost na jugu nazaduje jer se većina izdavačkih kuća i časopisa nalazila na sjeveru, a s druge strane nije rijedak bio slučaj da su južnjaci sebe doživljavali isuviše džentlmenima da bi sebi dozvolili da se bave „vulgarnim poslom“ ubjeđivanja izdavača na sjeveru (Jacobs 1969: 63). I u *Southern Literary Messenger* časopisu, kako je to inače bio trend, objavljivano je puno toga, samo ako je bilo južnjačko, kako kvalitetnog, tako i bez ikakve književne vrijednosti.

Šaljem Vam ove stihove bez piščevog imena. [...] Autor gorepomenutog piše takve svaštarije u vrijeme dokolice, bez napora i pretencioznosti. Sa toliko pjesničke

inspiracije, on nema ništa od njenog ludila, i nikada neće pristati da bude poznat svijetu kao pisac. (Jacobs 1969: 66, prev. aut.)

Ovakve i slične poruke primao je i Po dok je radio kao urednik časopisa *Southern Literary Messenger*. Ovdje se Po počeo suočavati sa problemom odbijanja djela južnjačkih stihoklepaca. Takav čin, ističe Džejkobs, značio je direktno razmimoilaženje sa Vajtom i Hitom koji su ovim časopisom podsticali južnjake na kreaciju i buđenje iz dremeža. Mnogo veći problem Po će predstavljati Hitov i Vajtov stav da književno djelo mora biti poučno i, shodno tome, da ističe određenu moralizatorsku poruku, dakle ono protiv čega će se Po svesrdno zalagati i žustro boriti jer će se njegova književna kritika zasnivati na umjetničkim principima, ne na poučnosti. Problemi koje je Po vjerovatno imao zbog ustaljene politike časopisa koja je podrazumijevala relativno blagu, makar sa Poovog gledišta, kritiku djela, mogu se samo naslutiti. Poznato je da je „čovjek sa bojevom sjekiricom“ ipak dobio takav naziv iz opravdanih razloga.¹

Decembarsko izdanje *Southern Literary Messenger*-a iz 1835. bilo je prvo izdanje pod Poovom uređivačkom palicom. Njegov uticaj na politiku časopisa u ovom periodu nije mogao biti veliki. Međutim, kako tvrdi Džejkobs, već naredne 1836. godine Po se izborio da se poveća broj stranica časopisa namijenjen za kritičke analize u prosjeku za petnaest stranica. Od kritika pisanih za *Southern Literary Messenger* iz decembra 1837. posebno se ističe ona na račun romana *Norman Lesli* Teodora Sedžvika Feja, kolege urednika njujorškog časopisa *Mirror* i to prije svega po oštini riječi odabranih da prokomentariše ovo djelo nazivajući ga, između ostalog, najmanje vrijednim poštovanja i onim koje vrijeđa zdrav razum naroda Amerike. Tu je i kritika *Hoksovi iz Hok Holoua* Roberta Montgomerija Berda koga je otvoreno optužio da imitira Skota. U kritičkom osvrtu na Simsovog *Partizana* Po ismijava autorovu posvetu djela svom prijatelju (Džejkobs 1969: 118). Sims je ovdje poslužio da se izvrgne ruglu tadašnja česta praksa korišćenja kitnjastih posveta. Naravno, ovo je bio samo početak kritike, ni zaplet nije bio kako valja, Simsov engleski je isuviše loš, a ovaj gospodin iz Čarlstona trebalo bi da se bavi slikanjem pejzaža, a ne pisanjem romana. Ranije, aprila 1836. Po je napisao prvu „filozofsku“ kritiku za koju stručnjaci koji se bave Poovim kanonom kažu da je i najznačajnija iz perioda objavljivanja za *Southern Literary Messenger*. U pitanju je kritika *Okrivljenog vilenjaka* Džozefa Rodmana Drejka i *Zamka Alnvik* Fic-Grin Haleka. Poova kritika Brajantovih *Pjesama* najavljuje „novu kritiku“ koja će procvjetati u dvadesetom vijeku upravo zahvaljujući bliskom odnosu prema tekstu, odnosno pjesmama pojedinačno, a ovo je ujedno i poslednja značajna kritika koju

---

¹ Novinar iz Filadelfije Robert Volš jedini je Amerikanac koji je prije Poa smatran oštrim kritičarem.

je napisao kao urednik časopisa *Messenger*. Definitivan raskid saradnje sa časopisom *Messenger* desio se u januaru 1837.

Te 1837. Bili Barton je osnovao *Gentleman's Magazine* koji je bio zamišljen da odgovara potrebama i interesovanjima čovjeka iz grada. Poov zadatak je bio da napiše „Poglavlje o lovu i ribolovu i muškim razbibrigama“, dok je ostale članke pisao lično Barton. Nije teško zaključiti da Pou, sa tako visokim umjetničkim standardima, ovo nije baš najbolje odgovaralo. U vrijeme dogovora o Poovom angažovanju za rad na časopisu izgleda da je Poova reputacija o vrlo strogom kritičaru stigla prije njega do odredišta u Filadelfiji. Po je ipak radio kao urednik ovog časopisa od 1839, a prva kritika koju je objavio u njemu bila je za junsko izdanje pomenute godine. U pitanju je kritika *Fantomskog broda* kapetana Marijata u kojoj je osudio pomenuti roman. Bartonu vrlo vjerovatno nije smetalo Poovo oštro pero i zamjerke koje je otvoreno komentarisao na račun određenog djela, ali mu jeste smetalo to što Po s vremena na vrijeme veliku pažnju usredsređuje na detalje, stilske figure, način izražavanja i vokabular. Dakle, Barton je katkad reagovao zbog Poovog metoda, a ne oštine kritike. Međutim, bez obzira na očigledne nesuglasice, julsko izdanje *Gentleman's Magazine*, kako Džejkobs ističe, nosilo je Poovo ime kao ime urednika, a on je napisao i sve kritike za ovaj broj. Već u septembru pojavili su se značajniji kritički osvrti poput onoga na *Undinu* de la Mot Fukea. Iako *Gentleman's Magazine* nije bio književni časopis Po je ipak uspio da uvede određene teorijske stavove i standarde koje je njegovao i kojih se pridržavao. Razlaz uređivača i vlasnika časopisa bio je neminovan i desio se maja 1840. Poova ostavka je formalno predata u junu. Nekoliko mjeseci kasnije, u novembru te iste 1840, Barton prodaje časopis Džordžu Grejumu, vlasniku i uređivaču časopisa *Casket* sa kojim će se *Gentleman's Magazine* ujediniti, što će reći da poslednje izdanje *Gentleman's Magazine* iz decembra 1840. je ujedno i prvi broj časopisa *Graham's*. U tom izdanju objavljena je Poova priča „Čovjek gomile“. Aprila mjeseca 1841. časopis dobija puni naziv *Graham's Lady's and Gentleman's Magazine*. Od tog broja i Poove kritike počele su da se pojavljuju. Ovog puta imao je mnogo više nezavisnosti u odnosu na prethodne vlasnike časopisa i više mogućnosti da upražnjava ono za šta se tako srčano zalagao – pisanje kritike bez straha, pridržavajući se visokih standarda, bez preuveličavanja, prijateljskih veza, pripadnosti klikama. To je ono što je Poa u ovom vremenu odvajalo i isticalo od drugih jer „dok su drugi govorili o visokim standardima, Po je davao sve od sebe da ih kao kritičar i osnaži“ (Jacobs 1969: 249, prev. aut.). U prvim kritikama objavljenim za *Graham's Magazine*, ističe moderna kritika, primjećuje se određena strogost, odnosno mnoge svoje stavove ovdje zasniva na retoričkim pravilima, bilo

da su u pitanju ona standardna ili ona koja je on postavljao zarad sopstvenih potreba kritičara (Jacobs 1969: 249). Prva kritika napisana u ovom maniru za koju se pouzdano može tvrditi da je Poova jeste kritika na račun Bulverovog djela *Noć i jutro* (april 1841). Nakon što je elaborirao svoje viđenje zapleta Po je u odnosu na samopostavljeni standard komentarisao pomenuto Bulverovo književno ostvarenje. U pitanju je samo uvod onoga što će uslijediti u kritici Hotornovih *Dvaput ispričanih priča*. Obično se prvih devet mjeseci rada za časopis *Graham's* smatra zapravo pripremnim periodom za njegov najznačajniji kritički rad. Neuporedivo veća sloboda i bolji uslovi za rad, dovoljno prostora za kritike koje je pisao i sve veći ugled časopisa očigledno su urodili plodom. Mnoge svoje najznačajnije kritičke stavove iznićeće u kritičkim osvrtima objavljenim u prvoj polovini 1842, godine koja se za Poa može smatrati *annus mirabilis*, kako je to Džejkobs nazvao, jer se tada bavio funkcijom i ulogom kritičara, funkcijom poezije, kratkom pričom kao umjetničkom formom. Naravno, tu je i kritika na račun Brejnardove poezije na osnovu konvencionalnih retoričkih pravila, kao i na račun Dikensa gdje je istakao da bi roman bio još bolji da je njegov autor uveo i koristio prirodni genij. Aprila 1842. došlo je do izvjesnih mimoilaženja sa Grejamom tako da je majsko izdanje bilo posljednje na kojem je Po radio kao urednik.

Od oktobra 1844. Po je bio angažovan u časopisu *Mirror* koji je izlazio u dva formata – kao dnevni časopis *Evening Mirror* i dodatak *Weekly Mirror*. Zanimljiva je situacija da je Po sada postao dio časopisa s kojim je došao u sukob 1835. zbog svoje oštre kritike na račun Feja, jednog od tadašnjih urednika časopisa, i njegovog djela *Norman Lesli*. Zapravo, u to vrijeme Vilis i Fej su bili kolege urednici, a Moris je bio izdavač (Jacobs 1969: 352). Poa je uveliko pratila reputacija izuzetno oštrog i bez dlake na jeziku kritičara pa je to Vilis iskoristio na najbolji mogući način praveći reklamu za Poa. Recimo, u najavi predavanja koje je Po trebalo da održi Vilis piše sledeće:

Smaknuće kriminalca koji nije znao da je ostao bez glave prije nego mu je pala u ruke dok se kuglao podsjeća na poovski manir, ali ono izražava ideju o otmenom rezanju kritičkog sječiva g. Poa. U petak večer biće njegovo 'Predavanje o pjesnicima Amerike' i oni koji bi željeli da prisustvuju ovom finom rasporivanju vjerovatno će biti tamo. U svakom slučaju, osim odvajanja osjetljive membrane biće mnogo bljesaka gnjevne oštrice i gozba će po svemu biti epikurejska za svakoga osim za one koji budu izloženi patnji. (Jacobs 1969: 352, prev. aut.)

Ipak, *Mirror* teško da je mogao ispuniti Poova očekivanja kao profesionalnog kritičara, ako ništa drugo, ono barem zbog činjenice da kolumna u novinama nije adekvatno mjesto za detaljnu i opširnu analizu književnog djela. Ako u kolumni nije prepoznao prostor za valjan i podroban komentar sigurno je da je u njoj vidio

pogodan prostor za „rezanje i sječanje“ što nije teško primijetiti u kritici Louelovih *Razgovora sa nekim starim pjesnicima* i kritici Longfelouovog *Beskućnika*. Poov angažman u časopisu *Mirror* trajao je prilično kratko, od septembra 1844. do februara 1845. mada se zna da je u ovom periodu pisao i za druge časopise, poput *Democratic Review*, odnosno, kako je Džejkobs opisao, prodavao je šta je mogao gdje god je mogao. S jeseni 1844, od novembra mjeseca, Po je za *Democratic Review* počeo da objavljuje „Marginalije“, bilješke koje je navodno pravio dok je čitao različita djela. Osim kratkih stavova, pogleda i komentara o različitim temama i problemima, u „Marginalijama“ često nailazimo na odlomke iz njegovih kritika ili „pojašnjenje“ nečega što je već objavio u određenom kritičkom pregledu. Po je pisao „Marginalije“ do kraja života, poslednja se pojavila u septembru 1849, dakle samo mjesec dana prije smrti. Osim u *Democratic Review* bilješke iz „Marginalija“ pojavljivale su se i u *Godey's Lady's Book*, *Graham's Magazine* i *Southern Literary Messenger*.

Pošto ga je Louel preporučio uredniku *Broadway Journal*-a, Čarlsu F. Brigsu², Po je imao mogućnost da napusti *Mirror*. Od marta 1845. kreće povoljniji angažman. Kako Džejkobs ističe, Po je sada najavljen kao pomoćnik urednika. Svega četiri mjeseca kasnije, jula 1845, Po i izdavač časopisa *Broadway Journal* Bisko, uspjeli su da „odobrovolje“ Brigsa da podnese ostavku. Po je do oktobra iste godine otkupio časopis, pozajmljenim novcem, naravno, tako da je imao priliku da vodi časopis uglavnom po svojim htjenjima. Međutim,

da li zbog ličnih problema ili ogromnog posla, kvalitet njegovih kritika se pogoršao. One koje nijesu samo prenesene iz prethodnih djela često su bile tendenciozne ili maliciozne jer ih je koristio u prepucavanjima sa transcendentalistima Nove Engleske ili njujorškim literatima. U najvećem broju slučajeva ove kritike ne uspijevaju da predstavljaju ono što je on smatrao 1842. da je prava funkcija kritičara: meditacija između pisca i publike s konačnim ciljem uzdizanja ukusa publike. (Jacobs 1969:376, prev. aut.)

Ipak, u ovom periodu izdvajaju se njegove kritike drame i pozorišta poput one na račun komedije manira *Moda Ane Kore Mouat*. Osim kritika koje su se bavile ovom problematikom ostali kritički pregledi, iako izražavaju sitničavost i zajedljivost, nijesu odražavali idealne standarde naučne objektivnosti koje profesionalna kritika podrazumijeva i zahtijeva (Jacobs 1969: 387). Nakon propasti *Broadway Journal* januara 1846. Po se suočio sa ozbiljnim problemom. Neke od svojih kritika objavljivao je u *Godey's Lady's Book* i *Southern Literary Messenger*. Nastavili su se finansijski problemi, a potom i porodični. Tokom 1846. Po je objavio „Literat grad Njujorka“ i to u nastavcima za *Godey's Lady's Book*. Poovi prikazi

---

² Brigs je pogotovo ranije održavao bliske odnose sa klikom *Knickerbocker* i Luisom Gejlrodom Klarkom.

njujorških literata su uglavnom zanimljivi i čitljivi, ali treba ukazati na činjenicu da ih Po uopšte nije smatrao ozbiljnom kritikom. To se jasno vidi iz njegovog pisma Eveletu gdje kaže da je prekinuo rad na „Literatima“ jer su ih ljudi prepoznavali kao detaljnu i dubokoumnu kritiku iako je njegova namjera bila da to bude samo neka vrsta kritičkog „naklapanja“ (Jacobs 1969:394).

Početak januara 1848, dakle godinu dana nakon Virdžinijine smrti, Po je smatrao sebe sposobnim da se vrati ozbiljnoj književnoj kritici i planovima za časopis *Stylus*. Ipak, *annus mirabilis* iz 1842. nije se ponovio, a planovi za idealni književni časopis ostali su zauvijek u sferi željenog.

3. Edgar Alan Po: kritika na djelu

Rano je Edgar Alan Po počeo da se zanima za književnu kritiku što je i pokazao angažmanom u *Southern Literary Messenger*-u gdje je počeo sa blagim i umjerenim kritikama, poput one na račun djela *Potkovića Robinson* Džona Pembiltona Kenedija. Uskoro postaje svjestan želje da treba da skrene pažnju na sebe što je svakako učinio kritikom Fejovog *Normana Leslija*, koga su pripadnici iste klike nezasluzeno hvalili i uzdizali. Zna se kakav je Poov stav prema nazasluzenoj „reklami i pretjerivanju“ pa je stoga pustio sebi na volju da dočara umjetničku vrijednost djela što pokazuje i početak kritike: „Pa! – evo je! Ovo je *ta* knjiga – *ta* knjiga *par excellence*. [...] Zarad svega što je napuvano, napuvavajuće i sklono napuvavanju, hajde da virnemo u njen sadržaj.“ (Poe 1984: 540, prev. aut.). Želeći ukratko da opiše zaplet romana, što je često činio u raznim kritikama, Po naglašava čitaocu da se prije svega nada da ga je dobro shvatio. Uz ovakvu pohvalu „dobro“ osmišljenog i dočaranog zapleta romana koji će nešto kasnije definisati kao totalni apsurd, i likova koji ne funkcionišu kao likovi, te pošto je ismijao čestu upotrebu riječi *mjehur*, Po zaključuje da se konačno lišava „ingeniozne“ knjige *Norman Lesli*. Ovakav i slični kritički osvrti vjerovatno su podstakli *Richmond Courier* da mu već 1836. da epitet kritičara koji „siječe i šiba“ knjige koje su predmet njegove kritike. Poove kritike bile su minuciozne pa nas ne čudi što je značajnu pažnju posvećivao autorovom stilu, interpunkciji, adekvatnoj upotrebi jezika, valjanoj ili potpuno neuspjeloj kombinaciji riječi. Ismijao je Feja zbog ponavljanja riječi *mjehur*, Vilijamu Gilmoru Simsu je zamjerio čestu upotrebu riječi *jadi*, *zagrljaj* i *staromodan* u romanu *Partizan*.

Iako se ograđivao od „umjetnosti“ romana, pogotovo forme, ipak vrlo rano postao je svjestan da romani moraju biti na repertoaru njegovih kritičkih pregleda, činjenice pokazuju mnogo češće nego što su to bile kratke priče, ako ništa drugo makar zbog njihove velike popularnosti među čitaocima. Prvu kritiku romana Po je

napisao na račun *Kalavara: meksičke romanse* Roberta M. Berda februara 1835. za *Southern Literary Messenger* u kojoj je zamjerio nespretnu invenciju i rukovođenje pričom, ali i čudesne elemente koji su neshvatljivi i neprirodni čak i za romansu. Berdovom sledećem ostvarenju *Nevjernik* zamjerio je nedovoljno jedinstvo plana. Godinu dana kasnije (septembar 1836), u istom časopisu, Po je komentarisao Berdovog *Šepard Lija*. U pitanju je prilično pozitivan osvrt na djelo. Na početku kritike ustvrdio je da je u pitanju originalno djelo, događaji su dobro osmišljeni i ispričani sa izuzetnom snagom, neposrednošću i jezgrovitošću, autorov jezik je po Poovom mišljenju dobro prilagođen različitim situacijama. Iako pronalazi izvjesne zamjerke, poput ne baš uspjele koncepcije metempsihoze, Po hvali pomenuto djelo.

'Šepard Lija' moramo cijeniti kao veoma mudru i ne bez bilo kakve originalnosti *jeu d'esprit*. Događaji su dobro zamišljeni i ispričani energično, jezgrovito sa nekom vrstom *direktnosti* koja je neprocjenjiva u određenim djelovima naracije – dok bi je u drugima trebalo izbjegavati. Jezik je izuzetno prirodan i [...] dobro prilagođen različitim temama. Određena zamjerka može se naći u konceptu metempsihoze koji predstavlja okosnicu štiva. (Poe 1984: 401, prev. aut.)

Maja 1835. za *Southern Literary Messenger* objavio je Po veoma pozitivnu kritiku *Potkovice Robinsona*, djela svog prijatelja Dž. P. Kenedija u kojoj uzdiže njegov stil, inovacije koje koristi u romanu, autora koji otkriva glavni tok radnje bez odlaganja, što nije uobičajeno, tako da odmah shvatamo njegovu namjeru, upoznajemo se s likovima i proživljavamo s njima njihove avanture. Međutim, čudi činjenica da Po ovo djelo naziva originalnim, iako se u određenim momentima mogu osjetiti odjeci velikih pisaca istorijskih romansi poput Skota i Kupera. Lik Potkovice Robinsona naziva uspješijim od Robina Huda, a ženske likove smatra uspješno oblikovanim, čime se Kenedi takođe izdvaja od svojih kolega, dok mu je stil bogat, pravi pjesnički.

Prva Poova kritika Simsa (*Southern Literary Messenger*, januar 1836) na račun djela *Partizan*, sadržala je brojne zamjerke počev od slabog zapleta, zbunjujećeg stava da li pomenuto djelo nazvati istorijskom romansom kao i niza primjera lošeg ukusa. Tu su i dobre strane djela, smatra Po, izuzetno uspješni istorijski likovi, za razliku od ostalih, odlično dočarane scene akcije, istorijski detalji funkcionalno uklopljeni u djelo. Nije u pitanju obično djelo, a za Simsa u ovoj kritici kaže da ima oko slikara i da bi možda uspješniji bio u skiciranju pejzaža nego u pisanju romana. Mnogo kasnije, januara 1846. za *Godey's Lady's Book* Po je ponovo komentarisao Simsovo ostvarenje, ovog puta *Vigvam i kolibu*, značajno pozitivnije u odnosu na prethodnu kritiku. Zapravo, ovdje upućuje riječi hvale autoru za koga konstatuje da je brzo uznapredovao u književnoj tehnici i vještini „koji god da su bili njegovi prijašnji nedostaci ili ma koje da su njegove sadašnje

greške [tako da] nema sumnje da je od samog početka dokazao da je genij i to ne običnog reda" (Poe 1984: 903, prev. aut.). Da je Sims sa sjevera zemlje za njegova djela i umijeće odmah bi se pročulo, no pošto je južnjak, o knjizi se čulo isključivo zahvaljujući njenoj vrijednosti. Očigledno je da je i ovdje Poe uperio svoju žaoku na račun književnih klika i „popularnih“ pulena. U svakoj od priča iz zbirke *Vigvam i koliba* Poe pronalazi određenu vrijednost, a „Ubistvo će se objelodaniti“ smatra najboljom američkom pričom o duhovima.

Kada je riječ o Poovom stavu prema Džejsmu Fenimoru Kuperu, mora se priznati da je respekt prema ovom autoru donekle bio ograničen jer uz svesrdnu pohvalu njegovih djela tu su i određene zamjerke. Jula 1839. (*Burton's Gentleman's Magazine*) Poe je komentarisao Kuperovu *Istoriju mornarice Sjedinjenih Američkih Država*. Kritiku započinje komentarom o Kuperovoj poljuljanoj slavi u svojoj rodnoj zemlji, a potom upućuje zamjerke zbog neprecizne upotrebe jezika, velike konfuzije u izrazu. No, kako je „snaga g. Kuperu u pričama o moru [...] dobro poznata“ (Poe 1984 : 473, prev. aut.), ova knjiga će mu obezbijediti počast kakvu zaslužuje. Novembra 1843. (*Graham's Magazine*) Poe daje pozitivan sud Kuperovog romana *Vajandote ili nastanjeno brdašce*, hvali temu djela jer, kako kaže, kada god se Kuper dotakne mora ili šuma, djelo mora biti uspješno zamišljeno i ostvareno, što je i ovdje slučaj. Ističe uspio lik glavnog protagoniste mada dobro izvedena karakterizacija, uopšteno gledajući, nije Kuperova jača strana. Kao dobre strane djela Poe ukazuje i na vješto dočaranu ljubavnu priču Mod i Roberta. Ono što mu se ne dopada jeste Kuperov stil pisanja, nezgrapne rečenice, gramatičke strukture i nespretno sročene fraze. Radnja u djelu „nije dovoljno brza. Ima previše otezanja. Previše je razgovora samo razgovora radi. U nedogled duge diskusije između Vudsa i kapetana Viloubija predstavljaju možda najgoru osobinu ove knjige“ (Poe 1984: 483 – 484).

Januara 1837. u kritici Takerovog *Džordža Balkouma* Poe daje detaljan sadržaj romana i izuzetno pozitivan komentar nazivajući ga najboljim američkim romanom, ali i romanom koji ne može stati rame uz rame sa najboljim aktuelnim britanskim ostvarenjima. Iako pronalazi manje zamjerke, pogotovo po pitanju stila, ipak Poe ističe svoj krajnje pozitivan stav o djelu. Pišući kritički osvrt na *Lafita: pirata iz zaliva* profesora Džozefa Holta Ingrahama (*Southern Literary Messenger*, avgust 1836) Poe je, u svom prepoznatljivom maniru, iznio na svjetlost dana sve ono što je smatrao manama i vrlinama djela pa je zamjerio preopširno detaljisanje i deskripciju, ali i neuspjelo uobličavanje glavnog protagoniste, zlikovca i bratoubice, pirata i kapetana broda. Zamjera Poe i nesrećno sročene rečenice u djelu poput: „Ako ne mogu poslednji biti u Raju, biću prvi u Paklu“ [...] Nazad krvožedni psi ili

ću, tako mi svetog Boga, poslati jednog od vas na doručak u Paklu" (Poe 1984: 613). S druge strane, Poe ističe dobar engleski kojim je napisano djelo, što inače nije često činio u svojim kritikama. U ovom djelu o piratima malo toga je smatrao uspješnim osim historijskih detalja.

Kada su u pitanju britanski i evropski pisci, Poeovu pažnju su uglavnom zaokupljali savremenici. Iako je više puta jasno istakao svoj stav da su kratka priča i romansa više umjetničke forme od romana iz ovog okvira izdvojio je Defoeovog *Robinzona Krusoa*. Kako u kritici iz januara 1836. (*Southern Literary Messenger*) kaže, objavljivanje ove knjige neprocjenjive vrijednosti dostojno je izdavačke kuće Harpers. U pitanju je djelo koje posjeduje skoro svaka porodica u hrišćanskom svijetu. Odlikuje se snažnom magijom vjerodostojnosti, a sama ideja o čovjeku usamljeniku, iako ranije eksploatisana, nikada nije na ovako efektan način uobličena. Već sledećeg mjeseca za isti časopis Poe objavljuje kritiku djela *Odbačeni grof sa drugim pričama i fantazijama* Henrija F. Čorlija. Za ovog pisca ne krije zadovoljstvo da konstatuje da sve što je proizvod njegovog pera predstavlja dokaz genija tako da ga najiskrenije podržava. Čorli je po Poeovom nahođenju prihvatio, i u skladu sa britanskim ukusom modifikovao, takozvani njemački umjetnički roman *Kunstromanen* koji je personifikovao elemente lijepih umjetnosti. Poe tvrdi da pomenuta priča nema nikakve sličnosti sa Skotovom *Nevjestom iz Lamermura*. U oktobru 1836. (*Southern Literary Messenger*) napisao je još jedan pohvalan kritički osvrt na Čorlija, ovog puta u pitanju su *Spomeni gđe Hemans*, u kojem autora naziva jednim od najbrilijantnijih engleskih književnih zvijezda, a pomenuto djelo, puno anegdota i ilustrativnih primjera iz života i karijere poznate spisateljice, impresivnijim od bilo koje biografije. Čorli je

pisac izuzetno prirodnog i kultivisanog ukusa, prefinjene, ali snažne i uzvišene imaginacije. Kao poznavalac muzike, ili bolje reći temeljno upućen u jedinu istinsku filozofiju nauke, može se smatrati da mu nema ravnoga. Štaviše, ima nekoliko živih osoba čije bi uvažanje pjesničkog karaktera posmatrali sa više poštovanja (Poe 1984: 168).

U prvom kritičkom osvrtu na Edvarda Litona Bulvera i njegov, po Poeovom mišljenju, najbolji roman *Rienci: Poslednji tribun*, Poe zapravo daje hvalospjev kako piscu tako i djelu – Bulverova djela su intelektualna, energična i dubokoumna, a njihov autor je romanopisac koga nijedan drugi kolega, savremenik ili prethodnik, ne može prevazići. Ipak, Skot ga u književnom smislu nadilazi u mnogim stvarima, a njegova *Nevjesta iz Lamermura* predstavlja bolje ostvarenje od bilo kojeg Bulverovog djela. Kako je *Rienci* po Poeovom ukusu na kraju kritike zaključuje da je u pitanju djelo izvanrednih kvaliteta. Sledeću kritiku na račun Bulvera Poe je napisao

aprila 1841. za *Graham's Magazine*. U pitanju je kritika romana *Noć i jutro*. Ovdje se već primjećuje znatno drugačiji pristup piscu i djelu, mnogo se detaljnije i objektivnije sagledavaju dobre i loše strane knjige. Piscu u ovom slučaju zamjera stil pisanja, ali i pompeznost jezika koji kao da ne podliježe ustaljenim pravilima gramatike. „Teško da se može naći jedna strana 'Noći i jutro' na kojoj neko kaže ne bi moglo pronaći nekoliko primjera pogrešnih konstrukcija" (Poe 1984: 156, prev. aut.). Poe smeta i Bulverov manirizam započinjanja kratkih rečenica nakon onih veoma dugih frazom „I tako" ("So there) ili njoj sličnim frazama, kao i frekventno korišćenje metafore, metafore koja prelazi u alegoriju. „Čista alegorija je uvijek odvratna – ostatak starog varvarstva [...] Metafora, njena blaža slika, neosporno ima snagu kada se nepretjerano i vješto koristi. Energični pisci je koriste rijetko. G. Bulver je sav od metafore i alegorije" (Poe 1984: 159, prev. aut.). Par mjeseci kasnije, u novembru 1841, za isti časopis Poe je objavio još jednu kritiku na račun pomenutog pisca. Ovog puta u pitanju su *Kritička i raznovrsna djela ser Edvarda Litona Bulvera*. Poe sa zadovoljstvom komentariše Bulverove članke, za neke kaže da su odlični, posebno izdvajajući „Književnost posmatrana kao profesija“, „O duhu prave kritike“. Poe ovdje iznosi svoje čuvene stavove o uzdizanju književne kritike na nivo profesionalnog i ulozu koju treba da ima književni kritičar:

Zapravo nijedna nauka ne zahtijeva tako detaljno proučavanje kao kritika. Ona je najanalitičnija od svih naših mentalnih djelanja – da se zaustavimo – da ispitamo – da kažemo *zašto* je ovaj odlomak grijeh počinjen protiv prirode ili *zašto* je ovaj zaplet oskrnuće umjetnosti – da donesemo duboko poznavanje života u svim njegovim pojavama. [...] Dobar čovjek i dobra knjiga nijesu tako različiti termini kako ljudi pretpostavljaju. [...] Sumnjam da čovjek može biti dobar kritičar ako nema makar osnovne kvalitete dobrog čovjeka. Smatram da mora sačuvati intelektualni uvid od zavisti, zlobe i ličnog nedopadanja. On mora pregledati djelo iznad i daleko od svih nevažnih razmatranja koje se pripisuju čovjeku. On mora biti budan da uočiti genija, spreman da ohrabri čak i svog rivala. [...] Dobar kritičar – taj rijetki ideal, mora imati u sebi hrabrosti da okrivljuje odvažno, velikodušnosti da izbjegne zavist, milostivosti da traga za nepoznatim vrijednostima. Mora imati genijalnost da cijeni i biti učen da upoređuje; mora imati oko za ljepotu, uho za muziku, srce za osjećaj i um za razboritost (Poe 1984:162 – 163, prev. aut.).

Bilo je i onih pisaca čija su djela bila osrednje ili gotovo nikakve umjetničke vrijednosti u Poovim očima i koja su u mnogim slučajevima pisana da bi odgovorila ukusu gomile. Septembra 1841. (*Graham's Magazine*) napisao je Poe u kritici *Džozefa Rašbruka ili lovokradice* da je njen autor Frederik Marijat uvijek bio popularan, ali da su njegove knjige osrednjeg kvaliteta, a ideje svojina gomile. Nazivajući djelo knjigom kojoj nijedan kritičar ne treba da posveti puno teksta, optuživši autora za plagijat, posebno za imitaciju Fagina i Nensi iz *Olivera Tvista*, Poe zaključuje da je ovako „kvalitetna“ djela Marijat pisao po porudžbini vodeći računa da ispoštuje rokove. Oštricu Poove „bojeve sjekirice“ osjetili su mnogi drugi pisci

poput Vilijama Harisona Ejnsvorta i njegovog *Gaja Foksa*. U vrlo provokativnoj kritici (*Graham's Magazine*, novembar 1841) Poe ne štedi riječi osude i prekora upućene Ejnsvortu zbog nedovoljnog književnog potencijala koji je očit u mnogim njegovim djelima, a što se tiče pomenute knjige zaključuje:

ako je ikada roman bio *manje* od ničega onda je to roman 'Gaj Foks'. Izustiti riječ ozbiljne kritike o ovom romanu značilo bi dokazati da smo veliki glupani kao i njegov autor. [...] Vaše sledeće izdanje, koje će se zvati 'Duh Koklejnja', imaćemo slobodu da bacimo neotvoreno kroz prozor. Naše svinje uopšte se ne mogu opisati kao učene, ali imaće više slobodnog vremena da ga pregledaju od nas (Poe 1984: 105, prev. aut.)

U martovskom izdanju *Graham's Magazine* 1842. Poe je objavio kritiku *Čarlsa O'Malija, irskog draguna* Čarlsa Džejmsa Levera. Poe je pomenuto djelo u najmanju ruku iskarikirao, pronašao niz nedostataka, počev od apsurdnih situacija u zapletu djela, optužbe da je O'Malijev prikaz bitke kod Vaterloa zapravo nezgrapno prevođenje sa francuskog, ali i činjenice da se autor koristi maternjim jezikom na način koji se Poe čini veoma „zabavnim“. Posebnu težinu Poevoj kritici daje činjenica da je djelo uživalo izuzetnu popularnost.

Poe tom pitanju Poe je iznio par vrlo zanimljivih stavova tvrdeći da neka knjiga može biti popularna bez ikakvog realnog razloga, dakle čak i onda kada nema književnu vrijednost, odnosno da popularnost knjige može da ukazuje na obrnutu situaciju, na dokaz njene manjkavosti. Dok se svijet nalazi na ovoj razini civilizacije nijedna u širokim razmjerama popularna knjiga ne može biti djelo ogromne vrijednosti. Kritiku *Čarlsa O'Malija* Poe završava riječima „Da je stvar popularna garantujemo – mada ne možemo poreći činjenicu da žalimo“ (Poe 1984: 320, prev. aut.).

Od 1836. do 1842. Poe je pet puta pisao kritičke osvrte na Dikensova djela. Prvi je objavljen juna 1836. (*Southern Literary Messenger*). Radi se o kritici *Votkins Totla* koja predstavlja svojevrsan hvalospjev Boza i njegovih *Skica*, pa je Boz „daleko oštrij, duhovitiji i disciplinovaniji pisac vragolastih članaka od devet desetina pisaca časopisa u Velikoj Britaniji“ (Poe 1984: 204, prev. aut.), *Skice* su veoma uspjele te ih stoga s razlogom preporučuje američkoj publici. Novembra iste godine i za isti časopis napisao je Poe veoma pozitivnu i vrlo kratku kritiku Dikensovih *Posthumnih papira kluba Pikvik*. Ovdje se veliča autorova bogata imaginativna koncepcija. Poe tvrdi da se Dikensove spisateljske sposobnosti mogu porediti sa svega par drugih pisaca. Posebno uspješim Poe smatra opis kokni načina života i po tome Dickens se može porediti sa piscem *Pitera Snuka* mada je po mnogim kvalitetima zapravo prevazišao najbolja kratka tragična djela Bulvera i Vorena. Maja 1841. za *Graham's Magazine* Poe pod svoju kritičku lupu stavlja *Staru*

prodavnicu rijetkosti i druge priče. U pitanju je znatno zrelija i objektivnija kritika gdje Poe iznosi i dobre i loše strane djela. Recimo, Poe ne smatra dovoljno uspješnim naraciju i uobličavanje lika gazde Hamfrija. Naslov „Stara prodavnica rijetkosti“ nije najsrećnije rešenje, kaže Poe, uvođenje Nelinog brata je bespotrebno, Kvilpova smrt trebalo je da odmah uslijedi nakon pokušaja osvete Kitu, Kvilp kao lik je „pozajmio“ dosta elemenata od Fagina pa se autor ponavlja, a Nelinu smrt, najpotresniji događaj u priči, trebalo je izostaviti. S druge strane, pomenutu priču smatra Dikensovim najboljim djelom, bez obzira na nedostatke. S posebnim respektom komentariše poslednje scene i patos kojim obiluju pa u tom pogledu sa Dikensom se može jedino porediti Fukeova „Undina“. Pomenutu priču karakteriše kreposna i živa imaginacija koja „obuzima“ svaku rečenicu u djelu, originalnost likova i izuzetno dobro osmišljen zaplet. *Barnabi Radž* je dva puta bio predmet Poovog komentara. U kritici od 1. maja 1841. (*Saturday Post*) u kojoj hvali autora i djelo, uz iskazivanje pojedinih manjkavosti, Poe kaže da već od uvodnih poglavlja *Barnabi Radža* postaje jasno da se radi o djelu koje obiluje imaginacijom.

Ali glavne crte u kojima je idealno ove priče očigledno jeste stvaranje heroja Barnabi Radža i povezivanje sa njegovim likom, poput nekog dodatka, gavrana što čovjeku slični. Barnabija smatramo kao sveukupno originalnu ideju kada je riječ o pisanju romana. On je poseban budući da je idiot obdaren fantastičnim kvalitetima ludaka. Rođen je opsjednut manijakalnim strahom od smrti – rezultatom nekog užasnog događaja koji je njegova majka vidjela tokom trudnoće. (Poe 1984: 219, prev. aut.)

Likovi poput gđice Migz, Sajmona Tapertiza i njegovog udruženja ne naziva karikaturama već burleskama, zamisli u romanu po njegovom mišljenju uvijek su vrijedne priče, a nije rijedak slučaj da uopšte nijesu usaglašene s njim. U februaru 1842. (*Graham's Magazine*) uslijedio je ponovan osvrt na Dikensovog *Barnabi Radža*. Osim kontemplacija o književnoj kritici, kritika pomenutog djela je značajno detaljnija, preciznija i oštrija u odnosu na prethodnu. Između ostalog Poe smatra nepotrebnim prekid vremenskog niza na pet godina, rasplet u djelu nije potpuno uspješan, autor zapada u grešku prenaglašavanja slutnji i predosjećaja, naracija je neuspjela, jedinstvo vremena zanemareno, propusti, poput onog da interval između ubistva i Radžovog povratka varira od dvadeset dvije do dvadeset četiri godine i više su nego očigledni, a Barnabi, kao heroj priče, razočarao je Poa. Posebno ne pronalazi adekvatnim objašnjenje za njegov strah od krvi koji je po Poeu potpuno nevažan. Ni uloga koju gavrana ima nije potpuna jer se ptica mogla mnogo efikasnije povezati sa fantastičnom koncepcijom glavnog lika, njegovi krici su se mogli dočarati kako proročki odzvanjaju u djelu. Upravo u ovoj kritici Poe, inače rodonačelnik detektivske priče, postavio je temelje estetike detektivske priče i time postao prvi kritičar kome je to pošlo za rukom. Ističe se stav da nijedan autor nema

pravo da obmane čitaoca, odnosno postaje imperativ da se nikakva nedopuštena sredstva ne koriste da bi se prikrija tajna zapleta i „da se ta tajna dobro čuva“. Pominjući primjer pronađenog tijela g. Radža Po nas uvjerava da

g. Dickens nije kriv ni za kakav pogrešan čin protiv umjetnosti tvrdeći ono što nije činjenica; s obzirom na to da je ta laž neistina stavljena u usta Solomona Dejzija i da je prikazana kao impresija ovog pojedinca i javnosti. Pisac to nije potvrdio lično već je domišljato prenio ideju [...] kroz usta jednog od svojih likova. Slučaj je drugačiji pak kada se gđa Radž stalno naziva 'udovicom'. Autor lično je tako često naziva. Ovo je propust i neumjetnički čin. (Poe 1984: 234, prev. aut.)

Na kraju Po zaključuje da je Dickens dobro napisao djelo, ali ne u potpunosti dobro, kako to njegova odlična reputacija zahtijeva te da se *Barnabi Radž* po svojoj književnoj vrijednosti nipošto ne može mjeriti sa pričom „Stara prodavnica rijetkosti“ u kojoj je pisac dosegnuo vrhunac svoje genijalnosti. Tajna se mora čuvati, nastavlja Po, jer u suprotnom, ako se ne sačuva do određenog momenta raspleta takav neuspjeh

dovešće do konfuzije. Ako misterija *izađe na vidjelo* protivno autorovoj volji, njegove namjere odmah postaju beskorisne jer on nastavlja sa pretpostavkom da *zaista* postoje određene impresije koje inače *ne* postoje u umu čitaoca. (Poe 1984: 234, prev. aut.)

Zanimljivo je napomenuti da je Po odgonetnuo misteriju Barnabi Radža još u kritičkom pregledu od 1. maja 1841, dakle odmah nakon prvog nastavka djela, a ovdje tvrdi da mu je misteriozna situacija prestala da bude toliko misteriozna već nakon čitanja priče Solomona Dejzija koja se nalazi na sedmoj strani ove sveske koja inače broji trista dvadeset tri stranice. Da bi priča ostala misteriozna autor se mora pozabaviti „skrivanjem“ likova kroz dobro osmišljene događaje, lažne ili pogrešne sumnje, tako da nevin čovjek postane glavni osumnjičeni, a sve ovo bi trebalo postići indirektno. Ovdje se preporučuje upotreba pripovjedača čiji je vidokrug i obim informacija ograničen.

Od stranih romana kojima se bavio pomenućemo Fukeovu romansu *Undinu* (*Burton's Gentleman's Magazine*, septembar 1839) za čijeg autora kao jednu od glavnih karakteristika navodi genijalnost, a u samoj romansi vidi najbolju romansu koja postoji i u kojoj je jedinstvo apsolutno, ništa nije van svog vremena i prostora, uz izuzetnu imaginaciju. Po je *Undinu* uvijek smatrao jednom od tri najveće romanse. S njom su se mogle porediti jedino Skotova *Nevjesta iz Lamermura* i Dikensova „Stara prodavnica rijetkosti“. Što se tiče romana za Poa su neprikosnoveni bili *Robinzon Kruso* i *Žil Bla*. Zanimljivo je uočiti činjenicu da je veliki američki pisac kakav je Vošington Irving Poa ponajprije zanimalo kao esejista i istoričar pa tek onda kao pisac o čemu svjedoči svega jedna, i to veoma kratka,

doduše pohvalna, kritika Irvingove *Krejonove zbirke* (*Southern Literary Messenger*, septembar 1835) u kojoj hvali ljepotu piščevog stila.

On ne tvrdi da legende imaju adekvatno nazvanu istorijsku autentičnost – mada su sve djelimično *činjenice*, i koliko god da se neke mogu učiniti pretjeranim, svaka od njih, da se poslužimo riječima samog autora, 'biće pronađena u radovima mudrih i časnih hroničara iz davnina, razvijajući se rame uz rame sa odavno prihvaćenim istinama i mogla bi biti podržana stručnim i veličanstvenim bilješkama u margini.' (Poe 1984: 614, prev. aut.)

Astoriji je posvetio mnogo više pažnje pa se čitaocu u ovoj detaljnoj kritici pruža šansa da sazna pregršt podataka o cvjetanju trgovine krznom, doprinosu i zaslugama g. Astora. Marta 1836. za *Southern Literary Messenger* Poe je objavio jednu zanimljivu kritiku. U pitanju su *Prizori, likovi, događaji iz Džordžije* Ogastasa Boldvina Longstrita. Kada je prvi put došao do knjige Poe nije znao ko je autor, ali pročitavši djelo nazvao ga je „pametnim momkom“ obdarenim istinskim duhom za humor, čovjekom koji je imao dara da shvati američki, a posebno južnjački karakter. Poe ima vrlo visoko mišljenje o autoru i njegovoj duhovitoj knjizi, ali moramo primijetiti da djelove knjige koje komentariše naziva skicama, a ne pričama što će reći da Longstritovo stvaralaštvo nikako ne svrstava u kanon kratke priče kojoj je posvetio toliko truda i vremena. Poe je bio mišljenja da su priče N. P. Vilisa, u ne baš jakoj konkurenciji, bile najbolje što je njegova rodna Apalačija mogla da ponudi, naravno sa izuzetkom Hotorna. A Hotornom se bavio dva puta 1842. (aprilsko i majsko izdanje *Graham's Magazine*) i treći put novembra 1847. (*Godey's Lady's Book*). Prva, kratka kritika *Dvaput ispričanih priča* iz aprila 1842. predstavlja hvalospjev Hotornu i njegovoj genijalnosti. Ovdje Poe ističe da je oduvijek priču smatrao kao najbolji mogući način da se pokaže talenat, da ima prednosti koje se nipošto ne mogu pripisati romanu i da kao takva predstavlja daleko ljepše polje od eseja pa čak i određene znake superiornosti nad pjesmom. *Dvaput ispričane priče* Poe srdačno preporučuje čitaocima, a evo šta kaže o piščevom stilu:

Stil g. Hotorna predstavlja pravu čistotu. Njegov *ton* je osobito efektan – neukrotiv, tužan, ozbiljan i u potpunom saglasju sa temama. Moramo samo da zamjerimo nedovoljnu raznovrsnost tema ili njihovog karaktera. Originalnost kako događaja tako i razmišljanja je izuzetna. (Poe 1984: 568, prev. aut.)

Sledećeg mjeseca uslijedio je znatno detaljniji osvrt na pomenuto Hotornovo djelo kao i njegova promišljanja o kratkoj priči. Ponavlja stav iznesen u aprilu da naziv djela nije najsrećnije odabran i ističe da nijesu u pitanju samo priče već da ima i dobrih, dubokoumnih eseja u kojima se čitalac stalno susreće sa novim kombinacijama. Poe ističe da ima vrlo malo američkih priča koje se odlikuju

stvarnom vrijednošću, izuzimajući Irvingove *Putnikove priče* i Hotornove *Dvaput ispričane priče*. Hotornove priče pripadaju najuzvišenijem predjelu umjetnosti, smatra Po, njih krasi „invencija, kreacija, imaginacija, originalnost. [...] G. Hotorn je originalan po *svim* pitanjima“ (Poe 1984: 574). Uz poznatu neosnovanu optužbu da se Hotorn u „Hauovoj maskaradi“ ugledao na „Vilijama Vilsona“, Po završava ovaj kritički prikaz vrlo povoljnim osvrtom na Hotornovu imaginaciju i istinsku genijalnost. Novembra 1847. Poova kritika Hotorna poprima oštriji ton. Ovdje za Hotorna kaže da je osobit, ali ne i originalan, odnosno da njegov manir pisanja neodoljivo podsjeća na Tikov. Tu je i neizostavna kritika na račun „prekomjerne“ upotrebe alegorije u djelima, a u odbranu alegorije Po je imao malo šta da kaže. Hotorn na američkoj sceni zauzima isto mjesto koje Kolridž zauzima na engleskoj. Kao vješto smišljene priče, ne naravno bez mane, Po ovdje pominje Simsovo „Ubistvo će se objelodaniti“, Irvingove *Putnikove priče*, „Džek Long ili hitac u oko“ Čarlsa V. Vebera, Vilisove priče koje po svojoj opštoj konstrukciji nadilaze svakog američkog pisca osim Hotorna. Iako je iznio čitav niz zamjerki, ipak je Hotorn bio njegov najveći književni rival, Po završava kritiku opštim pohvalnim prikazom pisca ističući da ga krasi najdivniji stil pisanja, najfiniji ukus, delikatan humor, sjajna imaginacija, izrazita duhovitost. Posebnu pažnju privlači finale kritike sa onom prepoznatljivom poovskom žaokom uperenom protiv starih književnih „oponenata“. „Neka zamijeni pero, uzme bočicu vidljivog mastila, izađe iz stare sveštenikove kuće, posiječe g. Alkota, objesi (ako je moguće) urednika ‘The Dial-a’ i baci kroz prozor svinjama sve svoje stare brojeve ‘The North American Review-a’“ (Poe 1984: 587 – 588).

Edgar Alan Po će ostati upamćen kao prvi kritičar koji se ozbiljno pozabavio kratkom pričom kao posebnom umjetničkom formom superiornijom od romana. Jedino je lirska pjesma bila iznad nje. U kritikama Hotorna iz 1842. postavio je osnovne postulate kratke priče, a pet godina kasnije zadržao je polazne ideje uz neznatne izmjene. Kada je riječ o njegovoj kritici pjesnika, treba istaći da za njega Vilijam Kalen Brajant nije u rangu Šelija, Kolridža, Vordsvorta, Kitsa, Tenisona ili Vilsona. Pojedine njegove pjesme, zapisao je Po u kritici Brajantovih *Pjesama* januara 1837. (*Southern Literary Messenger*), poput „O, najljepša od seoskih djeva!“, koju inače naziva pravim poetskim draguljem, predstavljaju pouzdan dokaz da se može vinuti do najvećih pjesničkih visina. Brajantova djela su puna smirene i uzvišene kontemplacije, tu su i dokazi imaginacije iako njeni zreli plodovi nijesu prepoznatljivi. Bez obzira što zamjera didaktičnu notu koja katkad provijava kroz neke od pjesama, Brajant je za Poa istaknuti stvaralac, a kao versifikator nema mu premca. Aprila 1846. u *Godey’s Lady’s Book* Po je dao svoj osvrt na Brajantova

Sabrana pjesnička djela u kome, osim kontemplacija o aktualnoj situaciji u Americi u sferi štamparstva i publikovanja djela, izražava vrlo povoljan stav o pjesniku smatrajući da je prilično dobro pozicioniran kao poeta mada je bilo perioda kada mu nije ukazivana pažnja koju zaslužuje, za razliku od nekih novih „pjesničkih škola“ poput onih tenisonovske i baretovske orijentacije. Njegovu pjesmu „Jun“ označava najvećom pjesničkom klasom. U ovoj kritici upotpunjava svoj stav o Brajantu kao versifikatoru i tvrdi da postoji mogućnost da ga zasjeni samo gđa Sprejg.

Kao što je više puta istakao, pjesma predstavlja praktičan rezultat pjesničkog osjećaja izražen riječima, a taj osjećaj se može manifestovati i u drugim umjetnostima, slikarstvu, vajarstvu, muzici, prikazu pejzaža, što mu je posebno bilo blisko. Onda kada je pjesnički osjećaj izražen u pjesničkom ostvarenju klicu nastanka djela tražimo u imaginaciji. Kao kritičar, Po je bio prilično blagonaklon prema pjesnikinjama, ako u obzir uzmemo oštrinu sječiva njegovog „tomahoka“ kojim je često zamahivao. U ovome prepoznajemo galantan stav južnjačkog džentlmena, ali i Poovo ubjeđenje da djela od manjeg značaja ne treba podvrgavati isuviše oštroj kritici. Sa posebnim respektom odnosio se prema stvaralaštvu Lidije Sigurni, američke gđe Hemans, a potom i Elizabet Baret Brauning čiju je *Dramu progona i druge pjesme* komentarisao 4. i 11. januara 1845. u *Broadway Journal* gdje je istakao njene vrijednosti i značajne propuste. Po se divi njenoj genijalnosti i tvrdi da je ova pjesnikinja učinila više u poeziji nego bilo koja druga žena.

Poa su posebno dojmile dvije vrste priče koje je njegovao *Blackwood*. U pitanju su burleska i priča senzacije kojima je američki Zoil eksperimentisao u više navrata u toku svoje spisateljske karijere. Koliko je rad za određeni časopis bio bitan za Poa govori podatak da su svi njegovi eseji i kritike objavljeni upravo u periodici. U pojedinim kritičkim osvrtima bavio se i pitanjem profesionalne kritike pa je tako istakao stav da kritika ne može biti esej, propovijed, filozofska spekulacija, pjesma u prozi, roman ili dijalog. Kritika mora biti kritika, analiza umjetnosti, u suprotnom biće ništa drugo do farsa. Pravi kritičar mora biti spreman da se izdigne iznad trivijalnog i lične kontroverze, da profesionalno obavlja svoj zadatak i objektivno komentariše ne sadržaj djela već njegove uspješno zamišljene i ostvarene elemente, kao i one segmente koji se mogu smatrati manama tog djela. Istraživanje je pokazalo da je Po mnogo toga „rasuo“ po „Marginalijama“, „Pinakidiji“, „Literatima grada Njujorka“, ali i kritičkim osvrtima napisanim na račun brojnih britanskih i američkih pisaca. U ovim kritikama prepoznajemo njegovu izrazitu odlučnost da udari temelje profesionalnoj kritici koja će biti zasnovana na ozbiljnosti, predanosti, visokim standardima i profesionalizmu.

Literatura:

- Allen, M. (1969). *Poe and the British Magazine Tradition*. New York: Oxford University Press.
- Bercovitch, Sacvan (ed). (2004). *The Cambridge History of American Literature*. (vol. IV), Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloomfield, Shelley Costa. (2007). *The Everything Guide to Edgar Allan Poe*. Avon, Massachusetts: Adams Media.
- Cassuto, Leonard (ed). (1999). *Edgar Allan Poe: Literary Theory and Criticism*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.
- Fisher, Benjamin F. (2008). *The Cambridge Introduction to Edgar Allan Poe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hayes, Kevin J. (ed). (2002). *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Jacobs, Robert D. (1969). *Poe: Journalist and Critic*. New York: The Vail-Ballou Press Inc.
- Parks, Edd Winfield. (1964). *Edgar Allan Poe as Literary Critic*. Athens: The University of George Press.
- Poe, Edgar Allan. (1984). *Essays and Reviews*. New York: The Library of America, 1984.
- Silverman, Kenneth. (1991). *Edgar A. Poe: Mournful and Never-ending Remembrance*. New York: Harper Collins Publishers.
- Thompson, G. R. (2004). *The Selected Writings of Edgar Allan Poe*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- Vukčević, Radojka. (2005). *A History of American Literature: Then and Now*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike.
- Vukčević, Radojka. (ed.) (2002). *Reading American Literature: A Critical Anthology*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike.
- Walker, I. M. (ed). (1986). *Edgar Allan Poe: The Critical Heritage*. London: Routledge & Kegan Paul.

Abstract
EDGAR ALLAN POE, LITERARY CRITICISM AND MAGAZINES – A REVIEW

Edgar Allan Poe was particularly impressed by work in magazines, so that from his early youth he was familiar with traditional British magazines, in particular *Blackwood's Magazine*, and with the types of story that it nurtured. These were the burlesque and sensational stories that the American Zoilus experimented with on many occasions during his writing career. The extent of the importance of particular British and American magazines to Poe is evident when one considers the fact that all his essays and criticisms were published in periodicals. In individual critical reviews he also dealt with the issue of professional criticism, and emphasized the view that criticism could not be an essay, sermon, philosophical speculation, poetic prose, a novel or a dialogue. Criticism must be criticism, an analysis of art, otherwise it would be nothing but a farce. In this work we deal with Poe's view that the true critic must be ready to rise above the trivial and above personal controversy, to carry out his task professionally and to comment objectively not on the content of the work, but on its elements that were successfully imagined and realized, as well as those segments of the work which can or cannot be considered flaws. He must be ready to analyze and compare very professionally, he must have an eye for beauty and an ear for music, as Poe demonstrated extensively in his own example, occasionally not without exaggeration. Research has shown that Poe scattered this extensively in "Marginalia", "Pinakidia", and "The Literati of New York City", but also critical reviews written at the expense of countless British and American writer. It is these critiques that represent his decisiveness to lay the foundation for professional criticism which would be based on seriousness, high standards and exceptional professionalism.

Key words: magazine, literary criticism, critic, short story, novel.